

УДК 658:265

МИКОЛЮК О. А., канд. екон. наук, доцент, докторант кафедри обліку, аудиту та оподаткування

Хмельницький національний університет (м. Хмельницький, Україна)

ЖЕЛАВСЬКА І. А., ст. викладач

Хмельницький політехнічний коледж Національного університету «Львівська політехніка»

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ КРІЗЬ ПРИЗМУ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті запропонований процес формування стратегії забезпечення енергетичної безпеки підприємства в умовах стратегічного розвитку. Обґрунтовано зміст стратегії забезпечення енергетичної безпеки підприємства та визначено чинники формування загроз енергетичній безпеці. Доведено, що забезпечення енергетичної безпеки передбачає формування низки альтернатив вибору стратегій. Запропоновано поняття «енергетичної безпеки» з точки зору мікрорівня. Виокремлено поняття «енергетична стратегія», що передбачає процес формування генерального перспективного напрямку розвитку підприємства у сфері енергозбереження. Обґрунтовано вплив внутрішніх чинників підприємства, що включає наявні ресурси і компетенції та зовнішнього середовища на вибір стратегії для формування та забезпечення енергетичної безпеки.

Ключові слова: *стратегічний розвиток, управління, енергетична безпека, загрози, стратегія, енергоефективність, стратегічний аналіз, енергетичний аудит.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки вищий менеджмент підприємств прагне забезпечення стратегічної спрямованості соціально-економічних систем. Нестабільні ринкові тенденції, загрози зовнішнього середовища, недосконалість законодавчої бази, змушує власників бізнесу враховувати такі зміни та швидко реагувати на процеси, що відбуваються. Формування та управління економічно обґрунтованою політикою підприємств неможливо без врахування їх енергетичної складової, а відтак забезпечення їх енергетичної безпеки. Економічне середовище у своєму складі містить значну кількість учасників ринку, яким притаманна складна структура та модель поведінки відповідно до кон'юнктури ринку. У сукупності ці фактори зумовлюють потребу у прийнятті якісних управлінських рішень, що дадуть змогу мінімізувати рівень впливу зовнішніх та внутрішніх загроз при цьому створюватимуть умови для формування енергетичної безпеки підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відзначимо, що питанням формування енергетичної безпеки підприємств та стратегічному розвитку соціально-економічних систем присвячено низку праць як закордонних так вітчизняних науковців. Серед закордонних науковців, слід відзначити І. Ансоффа [1], П. Друкера М. [6], Портера [16], К. Фрімена [20] та інших. Серед вітчизняних науковців значну увагу

проблемі енергетичної безпеки та управлінню стратегічним розвитком підприємств присвячують: Л. Антонюк [2], М. Войнаренко [3; 23], О. Гончар [21], А. Грінюв [4], С. Ілляшенко [8] та інші. Проблеми формування енергетичної безпеки підприємств досліджувалися багатьма вченими як в Україні, так і за кордоном, що підтверджує актуальність даної сфери дослідження. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад економічної безпеки та у її складі енергетичної безпеки підприємства зробили Г. Козаченко [12], О. Ляшенко [13], С. Кавун [9], С. Шкарлет [19] та ін.

Невирішені питання Разом із тим, в науковій літературі не повною мірою розкриті питання вибору стратегії підприємств відповідно до формування та забезпечення їх енергетичної безпеки, враховуючи фактори зовнішнього та внутрішнього впливу в умовах управління стратегічним розвитком. Широкий спектр питань, які стосуються альтернативи вибору стратегічних перспектив енергетичної безпеки, визначення змісту та шляхів удосконалення управління стратегічною діяльністю підприємств в контексті їх функціонування потребують подальших досліджень.

Мета статті полягає у виборі стратегії формування енергетичної безпеки підприємств із врахуванням впливу зовнішнього та внутрішнього середовища за умов управління стратегічним розвитком.

Основні результати дослідження У сучасній науковій літературі немає усталеного визначення терміну «енергетична безпека». Дане поняття можна розглядати на чотирьох рівнях: мега- (міжнародна енергетична безпека), макро- (національна енергетична безпека), мезо- (енергетична безпека регіонів) та мікрорівні (енергетична безпека підприємств).

Враховуючи мету дослідження, в основі якої покладено аналіз та обґрунтування формування енергетичної безпеки підприємства, розглядатимемо поняття «енергетичної безпеки» з точки зору мікрорівня. Енергетична безпека підприємства являє собою певну міру захищеності його енергопостачання від зовнішніх і внутрішніх загроз в умовах нормального функціонування з урахуванням стратегічних орієнтирів розвитку, а також міру енергозабезпечення мінімально необхідних потреб в енергії в надзвичайній ситуації. При цьому зауважимо, що функціонування підприємств визначають умови нестабільності та невизначеності.

Водночас, управління стратегічним розвитком підприємства передбачає адаптацію складної соціально-економічної системи до постійних змін умов зовнішнього середовища. Відповідно, відбувається постійний пошук і використання нових способів забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Одним із пріоритетних напрямків розвитку та функціонування підприємства є координація зусиль вищого менеджменту у бік забезпечення його безпеки. Відповідно до такого визначення, енергетична безпека підприємства може бути досягнута шляхом впровадження заходів з підвищення його енергоефективності. Таким чином, вибір стратегії підприємства, спрямованої на формування та забезпечення енергетичної безпеки передбачає формування низки альтернатив вибору стратегій.

Враховуючи [7; 11; 14; 15; 18] слід виокремити поняття «енергетична стратегія» як процес формування генерального перспективного напрямку розвитку підприємства у сфері енергозбереження на основі визначення якісно нових цілей, узгодження

внутрішніх можливостей підприємства з умовами зовнішнього середовища та розроблення комплексу енергозберігаючих заходів, які забезпечують його реалізацію. Зауважимо, що енергетична стратегія має бути базою та стратегією вищого рівня для формування стратегії забезпечення енергетичної безпеки підприємства. Така ієрархічність сприятиме забезпеченню принципів Міжнародного стандарту ISO 50001:2011 «Energy management systems – Requirements with guidance for use», що встановлює вимоги до системи енергетичного менеджменту, на основі яких підприємство може розробити і впровадити енергетичну політику, здійснити постановку цілей та завдань, а також розробити плани дій з урахуванням законодавчих вимог та даних про значне використання енергії [22].

При цьому варто зауважити, що стратегія забезпечення енергетичної безпеки підприємства формується під впливом ряду чинників, які умовно можна поділити на такі групи: зовнішні (макро- та мікрооточення підприємства) і внутрішні.

Таким чином, на вибір стратегії забезпечення енергетичної безпеки підприємства впливають як внутрішні чинники підприємства (його внутрішнє середовище, включаючи наявні ресурси і компетенції), так і стан зовнішнього середовища (макро- та мікросередовища). Базуючись на методології циклу постійного поліпшення «Плануй – Впроваджуй – Перевіряй – Дій» (Plan – Do – Check – Act (PDCA)), алгоритм розробки стратегії забезпечення енергетичної безпеки підприємства повинен включати такі етапи (рис. 1).

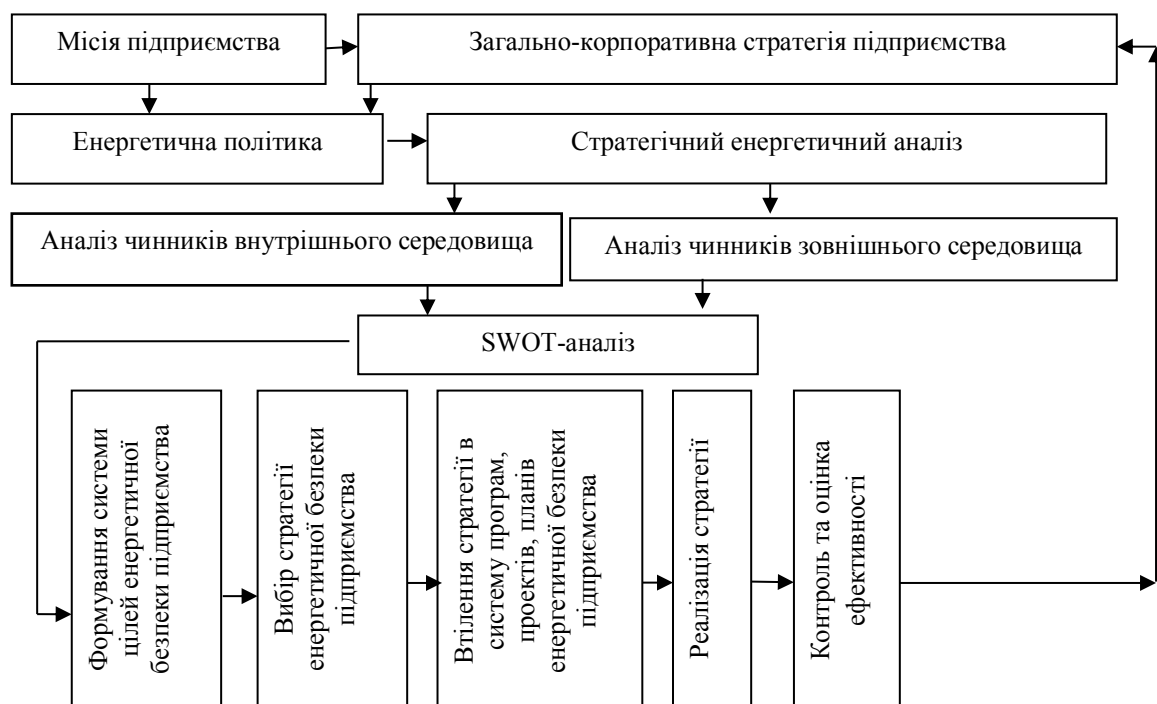

Рис. 1. Етапи формування стратегії забезпечення енергетичної безпеки підприємства за умов інноваційного розвитку (сформовано авторами на основі [17])

Вибору стратегії енергетичної безпеки підприємства передую проведення стратегічного енергетичного аналізу, метою якого є дослідження зовнішніх та

внутрішніх чинників, що впливають на енергоспоживання та енергоефективність підприємства.

Водночас, необхідним є проведення енергетичного аудиту підприємства, що полягає у техніко-економічному обстеженні систем генерації, транспортування і споживання енергетичних ресурсів, води з метою виявлення і економічного обґрунтування технічних, організаційних, економічних, експлуатаційних шляхів зменшення споживання первинних енергоресурсів та максимальному переходу на вторинні та альтернативні джерела енергоспоживання. Такі кроки дадуть змогу підприємству досягнути реальної і суттєвої економії коштів та зменшення екологічного навантаження на навколишнє середовище [5].

Разом з цим, завершується стратегічний аналіз проведенням SWOT-аналізу, за допомогою якого розробляють стратегічні альтернативи інноваційного розвитку, вибудовують сценарії розвитку впливу на забезпечення енергетичної безпеки підприємства. На наступному етапі обґрунтовують стратегію забезпечення енергетичної безпеки, яка дасть змогу якнайширше використати можливості та сильні сторони підприємства, а також нейтралізувати загрози, знизити вплив слабких сторін. Втілення стратегії в конкретні дії можливе через якісну систему програм, проектів, планів енергозбереження. Реалізація запланованих заходів енергозбереження потребує використання технічних, економічних, організаційних, правових та інших методів.

Підприємство має забезпечити проведення моніторингу, вимірювання та аналізу показників енергоефективності, на основі яких формуються висновки щодо ефективності обраної стратегії.

Таким чином, стратегія формування та забезпечення енергетичної безпеки підприємства повинна включати наступні складові:

- діагностика ситуацій;
- розподіл об'єктивних і суб'єктивних негативних дій;
- визначення переліку заходів по запобіганню загрозам енергетичній безпеці;
- оцінка ефективності планованих заходів з точки зору нейтралізації негативних дій;
- оцінка вартості запропонованих заходів із усунення загроз енергетичній безпеці.

Висновки Однією із основних причин, що стримує стратегічний розвиток підприємств є відсутність чітко вираженого спрямування відображеного у відповідній стратегії. За умов нестабільних ринкових тенденцій, загроз енергетичного, політичного та соціального спрямування, забезпечення енергетичної безпеки стає все більш важливим завданням підприємств. Енергетична безпека є одним з найбільш пріоритетних функціональних напрямів безпеки. Енергетичній безпеці належить визначальна роль у забезпеченні стійкості та конкурентоспроможності підприємства. Водночас зниження рівня енергетичної безпеки підприємств пов'язано з низкою зовнішніх та внутрішніх факторів, а також ризиків щодо забезпечення енергетичної стійкості та незалежності. Визначенню пріоритетних напрямів забезпечення енергетичної безпеки підприємства має передувати оцінка поточного стану та діагностика наявних факторів ризику, що передбачають формування стратегії забезпечення енергетичної безпеки підприємства. В основу такої стратегії має бути

покладено оцінку фактичного обсягу споживання енергетичних ресурсів, технічного, інформаційного та технологічного забезпечення підприємства. Розробка стратегії забезпечення енергетичної безпеки підприємства передбачає проведення різностороннього енергетичного аналізу.

Подальші дослідження. Предмет подальших досліджень становлять питання створення спеціальної структури контролю за забезпеченням енергетичної безпеки підприємства, основним завданням якої має бути аналіз стану енергетичної безпеки та розробка заходів по її забезпеченню, формування додаткових можливостей проведення моніторингу, вчасного реагування на зміну ситуації, пов'язаних із постачанням та споживанням енергетичних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. -СПб. :Изд-во "Питер", 1999. - 416 с.
2. Антонюк Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л.Антонюк, А. Поручник, В. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с
3. Войнаренко М. П. Моделирование процесса принятия решения щодо джерел фінансування інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / М. П. Войнаренко, В. В. Джеджула, І. Ю. Єпіфанова // Економічний часопис – ХХІ. - 2016. - № 7-8 (160). – С. 126-128.
4. Грінюв А. В. Інноваційний розвиток машинобудівних підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління / А. В. Грінюв. – Харків : ВД «ІНЖЕКТ», 2003. – 308 с.
5. Джеджула В.В. Енергозбереження промислових підприємств: методологія формування, механізм управління : [монографія] / В.В. Джеджула. – Вінниця : ВНТУ, 2014. – 346 с.
6. Друкер П. Управление, нацеленное на результаты / П. Друкер. – М. : Прогресс, 1992. – 548 с.
7. Закон України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 № 74/94-ВР (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр>.
8. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: навч. посібник / С. М. Ілляшенко. – 2-ге вид., оновл. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга»; К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 324 с.
9. Кавун С. В. Система економічної безпеки: методологічні та методичні засади : монографія / С. В. Кавун. – Х. : ХНЕУ, 2009. – 300 с
10. Інноваційні процеси в змішаній економіці : монографія / В.Г. Федоренко, Н.П. Денисенко, І.М. Грищенко, А.П. Гречан та ін. ; під ред. д.е.н, проф., акад. В.Г Федоренка, д.е.н, проф., акад. Н.П. Денисенко. – К. : Пік ДСЗУ. – 2008. – 239 с.
11. Кириленко О.В. Енергозбереження – стратегія розвитку / О.В. Кириленко // Діловий вісник. – 2010. – № 2.– С. 8–11.

12. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монография] / Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. — К.: Либра, 2003. — 280 с.
13. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : [монографія] / О. М. Ляшенко. — Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2011. — 400 с
14. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком : монографія / за заг. ред. О.А. Біловодської. — Суми : Університетська книга, 2012. — 432 с
15. Надтока Т.Б. Енергетична безпека підприємства як інструмент забезпечення його сталого соціально-економічного розвитку / Т.Б. Надтока, О.В. Амеліницька // Економіка та організація управління. — 2010. — Вип. № 2 (8). — С. 15-24.
16. Портер М.Э. Конкуренция : уч. пособие / Майкл Э. Портер ; пер. с англ.; ред. Я.В. Заболоцкого. — М. : Изд. дом “Вильямс”, 2005. — 608 с .
17. Сак Т.В. Стратегія енергозбереження підприємства: сутність, чинники, етапи формування // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2016. — Вип. 11. — С. 494-497.
18. Фінансово-економічна безпека : стратегічна аналітика та аудиторський супровід : монографія / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; за заг. ред. Т. В. Момот. — Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. — 340 с., С.139.
19. Шкарлет, С. М. Механізм управління в системі стратегічного забезпечення стійкості економіки до загроз економічній безпеці / С. М. Шкарлет, В. Г. Маргасова, О. С. Сакун // Науковий вісник Полісся. - 2016. -№ 3 (7). - С. 29-37
20. Freeman C., Nelson R., Silverberg G. and Soete L. (eds), Technical Change and Economic Theory, in G. Dosi “Japan: A New National System of Innovation”, Pinter, 1988 — P. 330- 348
21. Gonchar, O.I.(2016) Management potential of the company with regard flock business life. Naukovyi visnyk Polissia – Scintific Bulletin of Polissia, 3 (7), 190-196.
22. ISO 50001:2011 «Energy management systems – Requirements with guidance for use» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.iso.org/>.
23. Voynarenko, M. P. Strategic energy security outlook formation of Ukraine under European integration process / М. Р. Voynarenko, О. А. Mykolyuk // Науковий вісник Полісся. — 2017. - № 3 (11). Ч. 1. — С. 29-37.